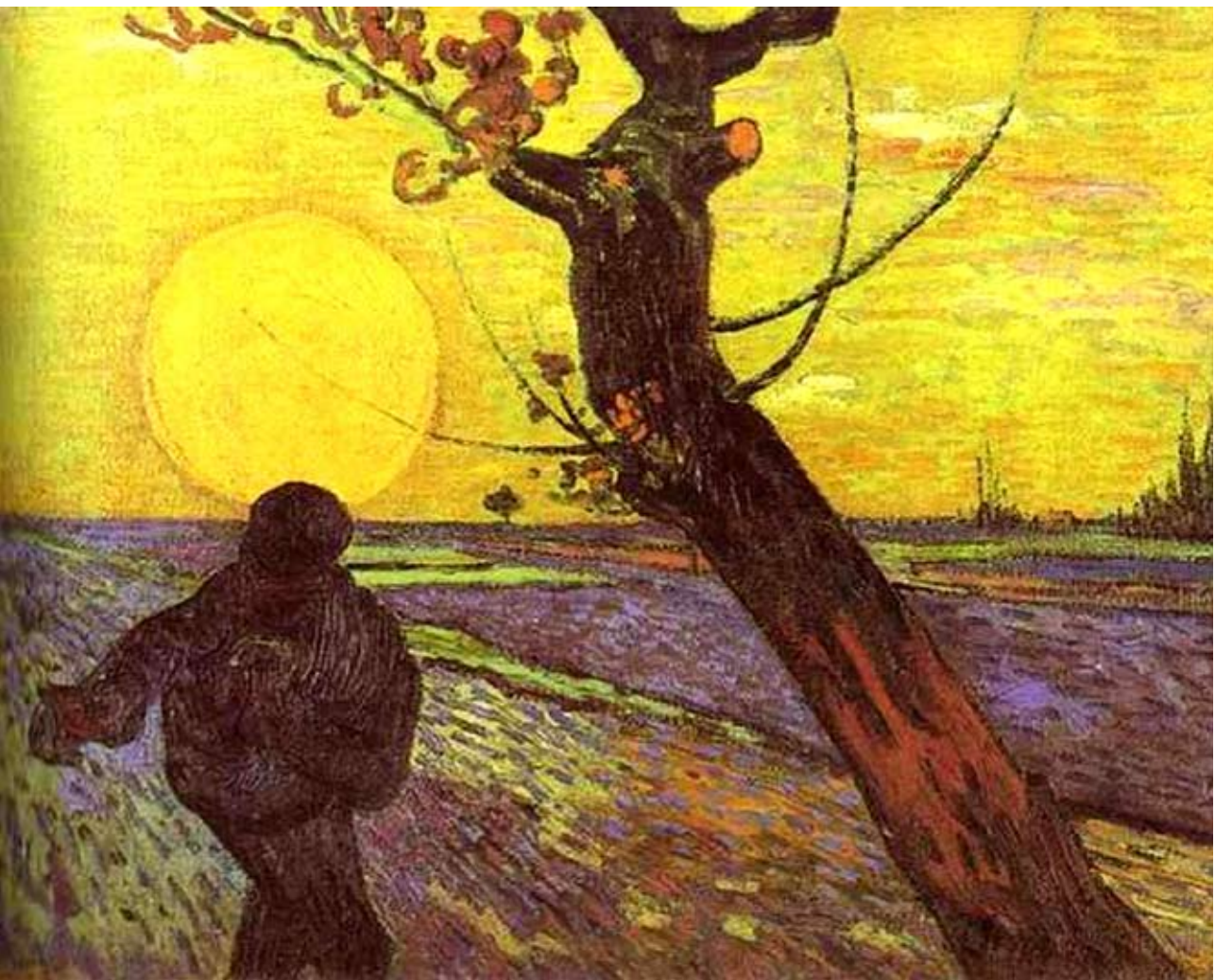

MAKALELER

Gençlik Edebiyatı Tanım ve Uygulama Sorunları
Necdet NEYDİM

Okumanın Anlamı
Semih GÜMÜŞ

Van Gogh

Gençlik Edebiyatı Tanım ve Uygulama Sorunları

Necdet Neydim

Genel edebiyat alanı içinde, tarihsel süreçte, ekonomik ve sosyal gelişmeler sonucu yeni edebiyat alanları ortaya çıkmıştır. Bunların içinde önemli yer tutanlardan biri de “Gençlik Edebiyatı”dır.

Gençlik Edebiyatını tanımlamadan önce elbette onun kendine hedef kitlesi seçtiği gençliği tanımlamak ve bu hedef kitlesinin edebiyattan beklenti ve özlemlerinin yanı sıra, ona dönük edebiyatın nasıl oluştuğuna ya da oluşturulduğuna bakmak gerekir.

Genç kavramı bütünüyle hemfikir olunmasa da genel olarak 14 - 24 yaşları arasındaki insan olarak kabul edilir. Bu yaş aralığının iki yıl erken üç yıl geç ya da erken bitmesi ortalama bir gerçeğin varlığını da yadsınır kılmaz. Ayrıca bu kitle hem sosyolojik hem de psikolojik açıdan homojen bir kitle değildir. 14 yaşlarından başlayıp 18-20 yaş aralığında biter gibi görünen ergenlik dönemi genç insanın en sorunlu ve edebiyata en fazla konu alınan dönemidir ki bu dönemi ele alan edebiyat ürünleri de özellikle değerlendirilmeyi ve sorgulanmayı hak etmektedir.

Tanımlamasını yaptığımız hedef kitlesine yani gençlere dönük bir edebiyat olan Gençlik Edebiyatı dediğimizde ise, farklı tanımlamalar karşımıza çıksa da, “gençlerin okuduğu edebiyat” tanımı bu alanı genel olarak tanımlar görünür. Ancak daha özel bir tanım sunmak gerektiğinde, örneğin Helmut Metzler ‘Gençlik Edebiyatı’ nı üç aşamada tanımlamaya çalışır:

- 1- Gençler için yazılan edebiyat
- 2- Gençler tarafından yazılan edebiyat
- 3- Hem gençler, hem de yetişkinler tarafından okunan bazı eserlerdir.

Edebiyat bilimci G. Klinberg ise Metzler’in aksine Gençlik Edebiyatını beş aşamada ele alır:

- 1- Öncelikle ve özellikle gençliğin zevk aldığı konuları kapsayan eserlerin tümü
- 2- Salt gençlik için yazılan edebiyat
- 3- Gençler tarafından yazılan edebiyat
- 4- Gençler tarafından, yetişkinlerin edebiyatından seçilen metinlerin oluşturduğu edebiyat
- 5- Genç kuşağın beğeniyle okuduğu çeşitli metinleri içeren edebiyat türü

Gençlik Edebiyatının ülkemizde tanımlama sorunuyla karşılaştığını söylemek pek olanaklı değildir, çünkü böyle bir tanım sorunu ne eğitim sisteminde, ne de edebiyat alanında gerçek anlamıyla ele alınmıştır. Yukarıdaki tanımlamaları göz önüne aldığımızda, Gençlik Edebiyatının varlığı konusunda kuşkuya bile düşebiliriz. Son yıllara kadar Gençlik Edebiyatı olarak tanımlanan kitapların çoğunlukla yetişkinler tarafından seçilmiş veya derlenmiş kitaplar olduğunu söylemek ise hiç de yanlış olmaz.

Bu derleme kitapların önemli bir kısmı yol gösterici, diğer kısmı ise yine yol göstericiliği içermesinin yanında biçimlendirici kitaplardır. Dahası özellikle okul sisteminde ve yetişkinler dünyasında öğretmenin ya da yetişkinin kendi değerlerine ya da beğenisine uygun düşen kitapların ve de hatta dayatılmış seçkilerin varlığıyla karşılaşırız. Oysa gençlik edebiyatı oluşmuş ve gelişmiş ülkelere baktığımızda bu alana dönük edebiyatın öznesinin daha çok genç insan olduğunu görürüz.

Gençlik edebiyatı başlangıçta didaktik bir amaçla yola çıkmış ve bu amaç özünde belli hedef kitlelerinin biçimlendirilmesi doğrultusunda da kullanılmıştır. Bu anlayışa sahip metinlerde asıl kaygının yazınsallıktan öte temsil ettiği anlayış doğrultusunda olduğunu görebiliriz. Aynı şekilde eğlendiriyor gibi görünerek okurunu nesneleştiren metinlere de rastlarız bu alanda ve bunlar trivial (harcıalem) edebiyat olarak dizgedeki yerlerini alırlar.

Bütün bunların ötesinde “Gençlik Edebiyatı”nın daha çok hangi türlere yakın durduğunu sorguladığımızda aşağıdaki türlerin bu alan içinde yoğun olarak yer aldığı görürüz.

Gençlik Edebiyatı Türleri:

- 1- Aile romanları ve öyküleri
- 2- Genç merkezli psikolojik roman ve öyküler
- 3- Şiir
- 4- Fantastik roman ve öyküler
- 5- Bilim kurgu
- 6- Polisiye
- 7- Macera romanları
- 8- Tarihi romanlar
- 9- Çizgi roman
- 10- Popüler bilimsel metinler (psikoloji, sosyoloji, felsefe v.d.)
- 11- Belli cinsiyete (genç kızlara) dönük diziler ve didaktik metinler
- 12- Yetişkin edebiyatından seçilmiş metinler

Aile romanlarına baktığınızda sürekli değişen toplumsal bir birimden mi yoksa hâlâ geleneksel yapısı içinde varlığını sürdüren bir birimden mi söz edildiğini anlamak gerekir. Modern ya da muhafazakâr olsun aile yapısında gelenekselliğin sürdüğünü gençlik ya da gençler için seçilmiş romanlarda görmek şaşırtıcı olmaz. Modernist yaklaşıma sahip olsa da aile yapısındaki gelenekselliği sürdürme gençlik romanlarındaki aile yapısının temel özelliğidir. Ancak bazı yazarların zaman zaman daha eşitlikçi yaklaştığını görsek de yine de metnin akışında yukarıda vurguladığımız çerçeveye dönülür. Bu süreç salt bir macera olarak kalır. Aile romanlarında en çok eleştirilen baba figürüdür, çünkü otoriteyi temsil etmektedir; ama aynı zamanda en çok kutsallanan figürün de baba olduğu yadsınmaz bir gerçektir. Baba figürüyle çatışma en çok feodal yapıda ve genç kızların okuma kültürüne dönük olarak çıkar. Sonunda genç kızın okuyup kendini göstermesi özgürlük tanımlaması için yeterli görülür.

Aile romanlarında son dönemde genç merkezli anlatımlar çoğalmış, Aynı zamanda ailedeki iç çatışmalarda (özellikle ergen romanında) gençlik sorunları daha bir anlayışlı dille yansıtılmıştır.

Yukarıda değinilen koşulların yanı sıra cinsiyete özgü rol model dağılımları, otorite tanımlaması -en azından çeviri kitaplarda- farklı bir toplumsal paradigma şeklinde yansır ve alımlanırken ve de aynı zamanda eşdeğerlerini (karşılıklarını) toplumda bulabilmektedirler. Dilselleşmeyen sorunların da gençlik edebiyatında kendi gerçekliği içinde yer bulmaya başladığını söylemek de olanaklı hale gelmeye başlamıştır. Ancak bunların edebiyat dizgesinde yer almaya başlaması, bu edebiyat alanının gelenekselliğinden kurtulduğu ve bağımsız bir alan olarak tartışıldığı anlamında gelmemektedir.

Kuşaklar arasındaki ilişkiler, kimi metinlerde yumuşar görünürken -bunu gençler lehine oluşan bir anlayışın geliştiği ve anne- babaların eğitici rol modelinden arkadaş rol modeline geçtiği anlamında kullanıyoruz- yine de bunun tam gerçekleştiğini söyleyemeyiz, çünkü ebeveynler, gelişmekte olan bir toplum yapısında -süreç içinde doğal görünen ama aşılması gereken- çocukları üzerinden gerçekleştirdikleri narsizmlerini yaşamaktadır. Bunun edebiyata tam anlamıyla yansımaları kısa zamanda beklemek doğru olmaz çünkü buna hem ebeveynler hem de eğitim dünyası hazır değildir, çünkü didaktik bir gelenekten gelen kitleye edebiyat alanına yansıyan “genç gerçekliği”ni anlatmak -en azından şimdilik- olası değildir.

Genç merkezli psikolojik roman ve öykülerde yukarıda değindiğimiz sorunların yansımaları beklemek edebiyatın doğası gereğidir. Ancak yayıncı, yazar ve aile-okul sacayağında, psikolog, rehber öğretmen ve arkadaş dünyasına yansıyan, dillendirilen ergenlik ve gençlik sorunları özellikle ortak paylaşım ve tartışmalarda konuya hâkimiyetin dağılacağı endişesiyle edebiyatın gündemine getirmekten çekinilen konular olmuşlardır.

Şiir, genç insanın dünyasına en çok seslenen edebiyat alanıdır, çünkü onun içinden geçenleri en damıtılmış haliyle dile getiren metindir. Yetişkinler dünyasına geçişte en önemli köprü sayılabilecek bu edebiyat alanıyla iletişim kurarken, genç insanın o dünyanın içine doğru çekilmesi, yanlış bir uygulamada gencin ya o dünyadan dışarı çıkamaması ve ve çözümsüzlük algısı içinde kalması ya da anlayamama kaygısıyla hiç iletişim kuramaması söz konusu olabilir. Oysa şiir ona özgürlük penceresi açacak bir alan olmalıdır, olabilmelidir. Gence götürülecek metinlerin de nihilizm yaratacak metinler olmaktan daha çok onu yaşama taşıyacak ve yaşamı kavrayacak metinler olmasına özen gösterilmelidir. Edebiyat dizgemizde doğrudan gençliğe dönük şiirler olmasa da şairlerin iç dünyasında genç kalabilmeleri, sanırım bu sorunu, en azından bu alanda hafifletmiş görünmektedir.

Fantastik roman ve öyküler, gençlerin okuma dünyasında önemli bir yer tutar. Fantastik aynı zamanda gerçek düzlemde karşılaşılabilen, karşılaşmaktan kaçılan sorunlarla gerçeküstü düzlemde imgeler yoluyla karşılaşma olanağı verir ki bu gencin kendini ifade edebilmesinde bir araç olarak güçlü bir işlevi yerine getirir. Fantastik kimi zamanda gerçeklerden uzaklaşıp farklı bir düzlemde rahatlama, iç boşaltma rolünü de üstlenir. Burada asıl sorun metnin okuruna geri dönebilme olanağı sağlamaması, içeride tutması durumlarıdır ki, burada asıl sorun yine yukarıda vurguladığımız okuma kültürüne dayalı bir sorundur. Metni otorite kabul eden anlayıştan vazgeçmek gelecekte ortaya çıkabilecek sorunları olabildiğince ortadan kaldıracaktır.

Bilim kurgu, gençleri bilimsel bilgiye götüreceği gibi, bilimsel bilginin ve ondan oluşan düşlerin yazınsal bir çerçevede tanımlanıp anlatılabileceğini ve ayrıca dilselleşmeyen düşleri gerçekleştirmenin olanaksızlığını da gösterecektir. Anlatmadığını gerçekleştiremezsin.

Polisiye romanları çoğu eğitimci ve yetişkin, harcıâlem edebiyat alanı içinde görür. Bu anlayış yanlıştır ve geçmişteki seçkin bir edebiyat geleneğinden miras kalan önyargılar içerir. Polisiye romanlar da edebiyat estetik değerler taşırlar ve felsefi derinlikleri, psikolojik içerikleri, sosyolojik tanıklıkları onları farklı değerlere taşıyabilir. Polisiye romanlar, okuruna sosyal, psikolojik tanıklıklar yaptırır ve aynı zamanda sorgulama becerisini geliştiren veriler sunar.

Macera romanlarına gelince bu türün genç insanda bilim kurgu ve fantezi romanlarında olduğu gibi yaşamla karşılaşmada ve oradaki farklı gerçekliklerle çok da sorgulamadan karşılaşma olanağı verir. Çoğu zaman rehabilite edici işlevi olabilir.

Tarihi romanlar, yönlendirici değil, araştırmaya yöneltici olabilirse okurun iç dünyasında araştırma isteklerini ve tarihsel süreç içinde ideal rol modelleri bulup çıkarma ve kendine yönelik ütopyalar kurmasını sağlar ve bilimsellik tutkusunu tetikleyebilir.

Çizgi roman ve mizah dergileri dışavurumun gerçekleştiği alanlardır ve aynı zamanda farklı alt kültürlerin oluşup kendini ifade ve tanımlaması olanağını verir.

Belli cinsiyete (genç kızlara) dönük diziler ve didaktik metinlere baktığımızda şunları söyleyebiliriz:

Genç kız edebiyatının Batı'daki çıkış noktasıyla bizim topraklarda boy göstermesi arasında sıkı bir paralellik kuramamak da bir eşdeğerlilik ya da öykünme arayışının varlığından söz edebiliriz.

Süreçte paralellik (bir kısım) kurulabilir ama çıkış noktaları arasında zaman olarak yüz yıllık bir farkı da görmemiz gerekir. Bu çok doğaldır çünkü tüm bu süreçleri belirleyen modernleşme. Batı'da modernleşmenin doğal olarak zorunlu kıldığı bu alan bizde başlangıçta bir öykünme olarak ortaya çıkar. Ancak bu bile kadının bir birey olarak ortaya çıkmasında ve özgürlük mücadelesinde önemli rol oynamıştır.

Batı'da modernite başlangıçta aile içi rol model dağılımında kadına annelik ve eşlik rolünü vermiş ve bunu kutsallamıştır. Dış dünyaya çıkan üretime katılan erkektir. Kadın evinde çocuklarını büyütür, eşine mutlu bir yaşam sunarken erkek dışarda evin geçimini temin eden, fabrikada çalışan olmuştur. Erkek tanrısal bir gücü temsil ettiği inancıyla otorite olarak tanımlanmış ve ona karşı tanrısal bir boyun eğişin gerekliliği vurgulanmıştır. 19. yüzyıl ve 20 yüzyılın ortalarına kadar yaşanan süreçte rol modeller ağırlıklı olarak bu şekilde çizilmiştir. Bunun değişimi, ikinci dünya savaşı sonrası ve elbette 68 öğrenci hareketlerinin güçlendirdiği feminist akımlarla gerçekleşmiştir.

Bizde ise bu süreç başlangıca paralel bir anlayışla yaşanır. Rol modellerde ayınlık vardır.

“Romantik aşk” temasıyla yazılmış romanların salt eğlendirici olmasının dışında kadına biçilen rol modellerin içselleştirilmesinde önemli rol oynadığını söyleyebiliriz. Kadın bu metinlerde hem tüketim nesnesidir hem de kendine biçilen rol modeli farkında olmadan içselleştiren edilgen bir varlık konumundadır. O tür metinlerin içinde kendine biçilen rol modele karşı çıkan bir tek kadın göremezsiniz.

Okuma kültürü açısından incelediğimizde de çevre kavramı ile karşılaşırız. Hem trivial(harcıâlem) edebiyat, hem de Genç Kız Edebiyatında ele alınan eserlerde oluşturulan manevi çevrede belirgin bir tutuculuk ve dünya görüşlerindeki durağanlık gözden kaçmaz; gerçi eski ve yeni kitaplar karşılaştırıldığında çevre bağlamında yüzeysel de olsa belli bir gelişme/değişme görülür, ama temelde işlenen dünya görüşlerinde bir değişim olmadığı da gözlenir. Sonuçta Genç Kız Edebiyatı edebi değer taşımayan, belli ihtiyaçları karşılayan ve piyasa şartlarına göre biçimlenen bir tür olarak görünürlük kazanır; bu yüzden de olduğu dönemin sabit düşünce kalıpları ve beklentileri hakkında bilgi edinmemizi sağlayan önemli kaynaklar gibidirler..

Türkiye'deki genç kız politikasına baktığımızda, modernleşme süreciyle birlikte önem kazanan Kızların Okuması Politikasının hâlâ bütünüyle gerçekleşemediğini görürüz. Günümüzde hâlâ okula gitmeyen (gönderilmeyen) ve okuma yazma

bilmeyen kız sayısı erkeklerden fazladır. Bu durum, Kadın-Erkek Eşitliği Politikasının gerçekleşmesini önlemekte, kadınların sosyal yaşamda eşit koşullarda yer almasını engellemektedir.

Ancak tüm bunlara karşın genç kıza yönelik metinlerde onların yaşamını sınırlayıcı davranılması, biçimlenecek nesne gözüyle ele alınması da ayrıca tartışılması gereken bir durumdur. Eşitlikçi yaklaşan yazarlarımızın çoğalmasa, soruna katkı sağlaması açısından önemlidir.

Türkiye'deki okur kitlesine baktığımızda genç kızların kendi yaş sorunlarına dönük kitaplardan daha çok, keşfetme arzusuyla yaşının ötesindeki kitapları okuduğunu görürüz. 17'li yaşlara hitap eden bir kitabın okuru 12-13 yaşlarındaki genç kızlardır. Bu yaşta kendine özdeş seçtiği figürün yaşamının, o yaşa geldiğinde özdeşlikler taşımadığını gördüğünde düş kırıkları yaşamakta; kendine sunulan ideal figürün gerçekdışılığının farkına varmaktadır.

Edebiyatın kendi özgür alanında her türlü figürü sunabileceği bir gerçektir. Ancak bu figürleri yazarı ve yayıncısı olarak çözüm figürler olarak sunduğunuzda taşınan sorumluluk bir o kadar artmaktadır. Edebiyat alanında kaldığınızda sorgulanır ve eleştirilirsiniz; bu, edebiyatın gerçeğidir. Ancak edebiyatı kullanıp, edebiyat dışı kalmaya çalıştığınızda –yani sorgulanmaktan kaçtığınızda –da bu alana dönük bilimin devreye girmesi gerekir. Bu psikolojidir, pedagojidir.

Kendini psikolog, pedagog gören yazarların öznel yaşam deneyimlerinden yola çıkarak genç kızlara ideal figür sunmaları ne denli doğrudur ve ne denli çözüm sunabilicidir, tartışmak gerekir. Ancak bu, edebiyatın sorunu değildir ve bu nedenle bu tür metinlerin edebiyat dışına alınıp, ilgili alanın uzmanlarınca sorgulanması gerekir. Görgü kuralları ve davranış biçimleri öğreten metinlerin hâlen Genç Kız Edebiyatı alanında ele alınması da sorgulanmalıdır. Bu konuda eğitim sisteminin ve öğretmenlerin edebiyat anlayışlarının da tartışılması gerekir. Onların edebiyattan beledikleri bu olduğu sürece sorun devam edecektir.

Ancak tüm bunlara karşın genç kıza yönelik metinlerde onların yaşamını sınırlayıcı davranılması, tüketim nesnesi, biçimlenecek nesne gözüyle ele alınması da ayrıca tartışılması gereken bir durumdur. Bu tür metinlerin genel yelpaze içinde çoğalmasa hem yazınsallık hem de toplumsallaşma açısından sorunlu olabilir. Asıl üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken, okurun hem metnin hem de hayatın öznesi olduğunu onun bir birey, kimlik ve toplumsal eşit bir varlık olduğunu kabul eden ve yansıtan metinlerin içselleştirilmesi olmalıdır.

Yetişkin edebiyatından seçilmiş metinlere baktığımızda burada öncelikle eğitim sistemindeki eskimişlik (gelenekçilik diye tanımlamak zor görünüyor) ve özellikle öğretmenlere dayanan bir sorunla karşılaşırız. Klasikleri olmazsa olmaz gören bu anlayışta ideal okur figürü çizilmiştir ve bu figüre uymayan okur, yazınsallık alanına dâhil edilmez. Dışlanır. Bu nedenle gençlerin iyi bir okur olmasını sağlayacak çizginin bu kitapları okumaktan geçtiği inancı ve iddiası, çoğu zaman gencin, uygun yaş,

yani olgunluğa ulaşıldığında çok keyifli iletişim kurabileceği metinleri ona ulaşılmaz ve anlaşılmaz kılmakta ve o metinlerin okunurluğunu ortadan kaldırmaktadır. Bu nedenle bu alandan seçilecek metinlerin gencin hem kolay iletişim kurabileceği, hem onun hayatına dokunan ögeler içeren hem de onu edebiyat estetik ile buluşturan metinler olmasına dikkat edilmelidir. Bir kitabı okunmaz kılacak özellik, onun, okurun dönemsel gerçekliğine uygun olup olmamasıyla belirlenir. Bunun dışında bir kitabı okunmaz kılacak özellikler ancak eleştiri kurumuyla belirlenecek özelliklerdir ki bu da okura ancak yol gösterici olabilecek bir süreci belirler. Mutlaklık ortaya koymaz. Ama tüm bunlar eleştirelliğin varlığını da mutlak gerekli kılar.

Gençlerde kitap seçme alışkanlığı ve deneyimine baktığımızda onların çocukluklarından başlayarak edindikleri veya edinmeye başladıkları (veya ilk kez de olsa yaşama bakışlarındaki) eğilimlerinden yola çıkarak kitap seçtiklerini görürüz. . Ancak onların bu seçme yöntemi yetişkinler dünyasını her zaman tedirgin etmiştir. Denetleme isteği, kaybetme korkusu, onların seçimlerini hep korkutucu kılmış ve endişeler yaratmıştır. Ayrıca onlara sunulan metinleri yeni bir kitle ve kültür yaratma kaygısıyla seçenler veya hazırlayanlar da, onları, kendi başına seçmede yalnız bırakmayı istemezler. Bu isteklerde haklı olanlar olduğu gibi istekleri sorunlu olanlar da söz konusu olabilir. Bu, o isteğin içerdiği anlamla belirlenebilir. Açıkça söylemek gerekir ki yeterli yazınsal birikim almamış, sorgulama kültüründen uzak yetişmiş olan gençler çoğu zaman içine düştükleri arayış kavgasında kendilerine sunulan metinlerin onları biçimlendirmelerine izin verebilirler. Burada asıl sorun hâlâ ege-men olan edebiyat ve okuma anlayışıdır. Kitabı mutlak iktidar kabul eden anlayış bu gücünü sürdürdükçe benzer sorunları yaşamayı sürdüreceğiz demektir. Yine de bunun aşıldığını gösteren belirtileri daha fazla gördüğümüzü söyleyebiliriz.

Gençlerin seçme özgürlüğü, onların aynı zamanda yaşamı deneme hakkıdır. Yanılgılar ortaya çıkabilir -ki bu doğaldır- bu durumda ona bu konuda destek olan kişi ya da kişiler doğrudan kendi eğilimlerini dayatmak yerine sorgulayıcı bir yöntemle gencin eğilimlerini birlikte ortaya çıkarma yöntemini uygulayabilirler, uygulamalıdır. . Dayatmacı bir anlayış ne kadar özgürlükçü olduğunu söylese de bunu asla içermez.

Gençlik edebiyatı metinlerinin seçiminde vazgeçilmez en temel ölçüt eleştirel okumaya açık metinlerle karşılaşmak ve karşılaştırmak olmalıdır. Ancak her metin buna açık olmayabilir. Bu durumda okurun eleştirel olabilmeyi ve metinle hesaplaşma özgürlüğüne sahip olduğunu bilmesi yani okurun buna göre kendini konumlandırması gerekir ve elbette bunun için altyapı eğitimcilerince oluşturulabilmelidir. .

“Gençlik edebiyatı”nın, biçimlenmeye hazır bir kitleye dönük olarak ideolojik, kültürel didaktizmin temel aracı olarak kullanılabilecek bir alan olduğunu yukarda vurgulamıştık. Bu nedenle bylesı metinlerin özellikle ortak alanda sınıf ve okulda uygulamalarda kullanılmaması varsa da eleştirel yaklaşarak değerlendirilmesi gerekir.

Sınıf veya grup çalışmalarında okunacak ve ortak olarak tartışılacak metinlerde birey ve toplumun temel sorunlarına değinen ve ortak evrensel sorun ve değerleri paylaşan ve oluşturan konu ve kurguyu aramak bu konudaki ortak düşünce paylaşımını güçlendireceği gibi iletişimi de artırabilir. Bu, gençlerin birbirlerini tanıması iletişim kurması ve ortak değerler oluşturabilmesi açısından önem taşır.

Ortak okumalarda seçilen metnin psikolojik sorunlar, ayrıca böyle bir sorunu tetikleyecek veriler içermemesine dikkat etmek gerekir. Bunu bu tür kitapların okunmaması anlamında yorumlamak yanlış olur. Yanlışlık kitabın okunması değil, denetimi zor olabilecek ortamda okunmasındadır. Kimi zaman bu tür metinlerin daha dar ekiplerle okunup tartışılması sorgulama kültürünü artırıcı etki yapabilir. Ama burada asıl gerekli olan koşul, bunu uygulayacak öğretmen ya da rehberin yeterli donanıma sahip olmasıdır. Salt edebiyat birikimi bunu yapmaya yeterli olmayabilir. Bunun için böylesi durumlarda rehber öğretmenlerin (elbette okuma kültürü edinmiş) sürece katılması, yararlı olabilir. Böylece okuma sürecine farklı disiplinler de katılmış olur.

Sonuç olarak, dünyada yüz elli yıldan bu yana var olan gençlik edebiyatının ülkemizde yeterince geliştiğini söylemek mümkün değildir. Bunda eğitim sistemindeki temel anlayışlar, çocuk ve genç algılamasındaki farklılıklar, gençlik kavramının doğrudan yetişkinler dünyasına geçişle sınırlanması, üstelik edebiyatta yerinin de bu çerçevede olması gelişmedeki temel nedenlerden bazıları olabilir.

Bir alanın oluşması ya talep edilmesi ya da talep yaratılması ile mümkün olabilir. Gençlere dönük edebiyat gereksinmesi, yetişkin edebiyatından seçilen eserlerle giderilmeye çalışıldığı gibi bu alandan seçilen eserler yazınsallığa geçişte temel köprü olarak tanımlanmış; bu köprüden geçilmezse gerçek bir edebiyat birikiminin oluşmayacağı inancı güçlü olarak savunulmuştur. Yetişkin edebiyatından önerilen metinlerin yazınsallığını reddetmek, onların okunamazlığını savunmak elbette doğru bir yaklaşım değildir; burada temel sorun hangi metnin hangi yaşa uygunluğunun belirlenmesidir. Göreliliği belirlemek unutulmaması ve sürekli göz önüne alınması gereken ölçütlerden biridir.

Özellikle son yirmi yılı göz önüne aldığımızda yayın dünyasında çeviri ve telif gençlik edebiyatı ürünlerinde önemli gelişmeler gerçekleştiğini görmekteyiz. Ülke nüfusunun üçte ikisinin genç insanlardan oluştuğundan yola çıkarsak bu hedef kitlesine dönük bir edebiyatın olması ve geliştirilmesi zorunluluk olarak karşımızda durmaktadır. Bu konuda yazar, yayıncı, öğretmen, eleştirmen, ebeveyn ve elbette gençlere çok iş düşmektedir. Yaşanan sürecin güçlü bir gençlik edebiyatının oluşumuna katkı getirmesi dileğimizdir.

KAYNAKÇA

Asutay, Hikmet: Ergenlik Romanı, Doktora Tezi İstanbul 2000

Dahrendorf, Malte: Das Maedchenbuch und Seine Leserin, Belz Verlag, Weinheim und Basel 1978

Kür, İsmet: Türkiye’de Süreli Çocuk Yayınları, Atatürk Kültür ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1991

Neydim, Necdet: Çocuk Edebiyatı, BU Yayınevi, İstanbul 2003

Neydim Necdet: Genç Kız Edebiyatı, Bu Yayınevi, İstanbul 2005

Özyer, Nuran: Edebiyat Üzerine, Gündoğan Yayınları, Ankara 1994

Okumanın Anlamı

Semih Gümüş

İnsan kendine özgü bir kişilik ve kimlik arama bilincine ulaştığında, toplumsal bir kuşatmanın içinde olduğunu da görür. Alt edilmesi olanaksız büyüklükteki toplum karşısında, bir başına kalmak. Ürkütücü gelir bu. Dışındaki toplumsal değerlerin kendi değerlerini bastırıldığı yerde yüzünü aydınlığa çeviremediğini görmenin te-dirginliğini yaşar.

Bunun farkında olan da var, elbette olmayan da. Toplumsal olanı tek yaşam biçimi sanmanın karanlığını aydınlatan edebiyat, insana içinde bulunduğu durumun farkında olma bilincini kazandırır.

İnsan, Ben neredeyim? diye sorarken ilkin, uyanışın ta kendisiyle tanışmış olur. Yaşadığı dünyanın gerçekleriyle yüz yüze kaldıkça benliğini dışavurur, ama hâlâ kendinin değildir benliği. Toplumsal değerlerden, genel özelliklerden, bütüncül düşünme biçiminden kurtulup derine inmek, dolayısıyla kendi gizlerini ve olanaklarını keşfetmek, ancak hayatın ayrıntılarını yaşamakla olasıdır. İnsan ayrıntılarda bulur bireyliğini, ortalamanın üstüne oradan çıkar, ayrıntıları çoğaldıkça sıradanlıktan kurtulup zenginleşir.

Edebiyatın anlamı budur işte: hayatın ayrıntılarının sanatı. Roman ya da öykü, ayrıntıların olanaklarından yararlanarak insana iki düzeyde kazandırır: Kendini keşfedip yaşamaya başladıkça zenginleşen insan, dışındaki hayatın da görünürde olandan bambaşka bir derinlik, anlam, zenginlik taşıdığını görmeye başlar.

Virginia Woolf, öyküden söz ederken, “bu kısa parçaların öyle bir özelliği vardır ki, bunlar bütünlüğe ve kendisiyle uyum içinde olan bir zihne gereksinim duyarlar,” diyor.

Bu gözlemdeki duyarlığı atlamayalım. Öykü, hayata öyle ince bir ayarla yaklaşır ki, toplumun bütününe gözetken bakış açılarının ötesinde, insan zihnindeki karşılıklarını, zihnin kıvrımlarında yaşayan sayısız ayrıntıyla özdeşliğini bulur.

Hangi insanın zihni? sorusu gelir burada. Sürekli okuma kültürüyle eğitilmiş insanın zihnindeki ayrıntı hücrelerinin sayısı, edebiyatla içli dışlı insanınkinden azdır. Demek ki edebiyat, ayrıntılarla beslediği beynin düşünme işlevini üst düzeylere çıkarır. Çok okuyan çok düşünür.

Romanın olanakları başkadır elbette, sanırım işlevi de, daha çok okura ulaştıkça yararlılığı da yanında taşır hep. İnsanı ister istemez dışa dönük tutması, hep başkalarının dünyasını paylaşmaya çağırması, insan zihninin yüzeydeki kıvrımlarında dolanıp içselleştirilemeden akıp gitmesi romanın öyküden farkını gösteren noktalarıdır.

İçinde yuvarlanıp gittiğimiz modern ve postmodern zamanlarda (ikisini bir arada yaşıyoruz), insanın kendi benliğini bulmakta çektiği güçlüklerin nedeni parçalanıp durmak ve toparlanamamak değil mi? Bu hayatın romanını yaratmak kolay değil, ama ayrıca insanın parçalandığı her ânın öyküsü yazılabilir ve yazılanların öncekilerden bambaşka olacağına da kuşku yoktur. Parça parça dağılıp yeniden yola düzülen hayatın tedirginliği öyküyle anlatılabilir.

1990'ların ikinci yarısından sonra edebiyatımızın kendini yenilemeye daha yatkın oluşunun nedenlerini açıklamak kolay değil. Edebiyat, insanın tedirginliğinden besleniyor. Sorunsuzluk, değil mi ki yalnızca cennet düşüncesinde vardır, edebiyat da hayatın karmaşıklığından, sorunlarından, acılarından güç alır, kendi gerçekliğinin en zengin biçimlerini oralarda bulur.

Romanın, modern zamanların başlangıcındaki bilince uygun düşünün günümüzün parçalanmış zamanlarını kavramakta zorlandığı biçiminde bir düşünceyi epeydir tartıyorum. Denebilir ki, kuruluş zamanlarının türü olarak roman hep yükseğe çıkarken yıkılış ve çözülme dönemleri öyküyü -ya da şiiri- çıkarır öne. Ortaklaşa ve bütüncül olanı paylaşan romanın karşısındaki kıyıda durur öykü ve o, hayatın ötesine geçip insan zihninin akıldışına yatkınlığını tutar elinde.

Günümüzün insan bilincini duygulardan arındıran doğası da modern öykünün kurucularından sayılır. Sonunda, insanı en acı yazgıları içinde bile yalıtılmış, çıplak bir anlam olarak verebilmenin yolu edebiyattan geçer. Başka herhangi bir yazı türü, edebiyatın neden olduğu etkileri yapabilme gücüne sahip midir?

Edebiyatın anlamını yüceltenler yazarlar değil, parçalanmış hayatımızın çoğalttığı ayrıntılardır. Her düğümden bir öykü çıkıyorsa, yazarın da üstünde yürüdüğü kumaşın değerini iyi bilmesi gerekir.

Değil mi ki edebiyat hep bilinmeyen bir ütopya aranıdır, yol ve yolculuk da onu besleyen başlıca kaynaklar arasındadır. Kendi yüzünü aynada görmeyen yıpratıcı etkilerinden ötekileri keşfetme heyecanı korur insanı. Yeni dünyalar keşfetmek gibidir bu. Bu yoldan giderek kanatlanır yazarın dünyası. O zaman yazarın iç dünyasını merak eder okur ve yazara dönük merak, kalıcı bir öykü çevresi yaratır.

Sherwood Anderson, “Sözcükler öykü anlatıcısınınca, ressamın renkleri kullandığı gibi kullanılır,” diyor.

Bir renk kendine en uygun rengin yanına nasıl düşerse, sözcükler de yan yana öyle gelerek edebiyat metnini yaratır. Metin içinde, özellikle de öyküde ne bir eksik, ne bir fazla sözcük, denir ya, sözgelimi Vüs’at O. Bener’dir bu tanımın öteki adı, Hemingway, Borges, Raymond Carver, Cortázar... Bir müziğin notaları gibi dizilirken sözcükler art arda, yüksek sesle okunabilir metin.

Edebiyatın, yazar için de, okur için de kendi ipiyle çekilmek olduğunu nasıl anlatmalı. Öyle olmasaydı, elbette başkasının aklıyla kuyuya inenin yukarı çıkması olanaksızlaşır. Edebiyatı onun labirentine girip aramadıkça, karanlık mağaralarda parlayan sözcüklere dokunup onların cevherindeki değeri görmedikçe çıplak topraklarda avlanmaya mahkûm, korunmasızdır insan. Onu edebiyat koruyabilir sıradan hayattan.